

Hrašková, Mariana

Aspekt ticha v súčasnej Hevierovej poézii pre deti a mládež

In: *Česká a slovenská poezie: slovo a mlčení : kolektivní monografie*.
Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). Brno: Galium, 2015, pp.
[65]-71

ISBN 978-80-905336-8-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81577>

Access Date: 21. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Mariana Hrašková (Nitra)

Aspekt ticha v súčasnej Hevierovej poézii pre deti a mládež

Abstrakt

Súčasnú básnickú tvorbu pre deti a mládež možno vnímať v rámci dvoch línii. V každej z nich sa aspekt ticha vynára v rôznych úrovniach. Dominantnou líniou je jazykovo orientovaná poetika reprezentovaná hravou, riekankovo ladenou lyrikou, formálnou i sémantickou hrou, v ktorej sa aspekt ticha javí ako submisívna kategória a ktorej sa venuje minimálna pozornosť. V druhej línii – duchovne orientovanej sa ticho javí ako „prírodzenejšia“ kategória a v danej skupine sa výraznejšie vyskytuje. Príspevok mapuje básnickú skladbu Daniela Heviera, reprezentanta jazykovo-hravej línie, ktorý sa básňou *Vianočná pošta* prejavil v novej polohe práve príklonom k duchovne orientovanej línii a v ktorej zdôrazňuje problematiku vytesnenia ticha ako duchovnej hodnoty (popri iných hodnotách) ako jednu zo závažných príčin kríz súčasného človeka.

Kľúčové slová: súčasná slovenská poézia pre deti a mládež; Daniel Hevier; ticho; hodnoty; epištola; Vianoce

Abstract

The Aspect of Silence in Current Hevier's Poetry for Children and Youth

A series of poetic creation for children and youth can be seen in the context of the two lines. In each of them, the aspect of silence resurfaced in different levels. The dominant language is represented by the playful Poetics of oriented lines, in which the formal aspect of silence seems like a minority category and which shall be paid small attention. In the second line of the spiritually-oriented quietly emerges as a 'more natural' category and is more pronounced in the group occurs. Daniel Hevier, representative of the song poetic language mapping post-playful lines, which manifested itself in a new location, just mail the Christmas to the spiritually-oriented line, which highlights the issues of silence as a spiritual value (in addition to other values) as one of the major causes of the crises of contemporary man.

Key words: current Slovak poetry for children and youth; Daniel Hevier; quietly; values; epistle; Christmas

Pluralita doby umožňuje v básnickej tvorbe pre deti čoraz väčšie možnosti existencie rôznych tém, žánrov i prúdov v oblasti jazyka. Autori týmto spôsobom deklarujú mnohotvárnosť vecí a javov a ponúkajú čitateľovi svet ako miesto kontrastov. Dávajú mu k dispozícii stopy, ktoré môže lúštiť alebo prijať prvoplánovo. Autorské hľadanie sa v súčasnej poézii pre deti deje aj cez žánrový synkretizmus –

žánrovou kombinatorikou a snahou o recepčnú vrstevnatosť.¹ Súčasná slovenská poézia pre deti a mládež reflektuje dve línie, ktoré umelecky stvárnajú skutočnosť. Dominantnou líniou je jazykovo orientovaná poetika, reprezentovaná hrou, riekankovo ladenou lyrikou. Presentuje sa aj formálnou i sémantickou hrou s prírodnými a spoločenskými motívmi. Svojou poetikou veršov rozvíja experiment so všetkými rovinami jazyka. Reprezentatívnymi autormi sú Štefan Moravčík, Daniel Hevier, Boris Droppa, František Rojček, Valentín Ševčík, Jana Bodnárová a iní. Druhú líniu tvorí meditatívno-reflexívna lyrika s vážnymi polohami veršov, zdôrazňujúca duchovný rozmer ľudského bytia, potrebu lásky, vzájomnej blízkosti, porozumenia, istoty. Nesie so sebou spirituálne poslanstvo, významovo ukotvené v kresťanskom hodnotovom systéme.² Tvorí ju predovšetkým diela Milana Rúfusa, básnika, ktorý ticho, resp. vzťah slova a mlčania dostáva do roviny problému bytia a nebytia seba i básne. Ďalšími málopočetnými autormi sú Teodor Krížka, predovšetkým so svojou knižkou *Kresbička drobná navždy visí v chráme* (2010), v ktorej ponúka náročnejšiu duchovnú lyriku, Janko Jančík s knižkou *Deťom dúhy* (2011), ktorý sa svojou poetikou snaží priblížiť M. Rúfusovi. V roku 2012 vyšla Danielovi Pastirčákovi rozsiahlejšia básnická skladba *Slovo pred slovom. Proglas pre deti a ich rodičov*, čo je novodobým prebásnením Konštantínovho *Proglasu*.³ V intenciách poézie duchovného presahu sa pokúšajú o básnické vyjadrenie pohľadu na svet aj iní. Táto poézia však neraz naráža na utilitárnosť alebo patetickú pózu. Napriek tomu, že sa v duchovnej línii akosi samozrejmejšie predpokladá poetické rozvinutie aspektu ticha a s ním súvisiacimi konotáciami, nebude pozornosť príspevku zameraná na autora ukotveného v tejto línii. Pozornosť sa tu sústreďuje na autora radeného k poézii jazykovo hravej poetiky so sklonom k experimentu, na Daniela Heviera. Hevier je jednou z najvýraznejších osobností súčasnej poézie pre deti. Tvorivým naturelom vyše troch desaťročí prejavuje schopnosť vytvoriť v poetickom výraze priestor na spolupracovanie s vnímavým čitateľom. Aj jeho najsúčasnejšia tvorba je dôkazom toho, ako možno inovovať tému, básnický žáner, básnický výraz a pritom nezľaviť z asocia-

¹ Mnohí autori s efektom vekovej dvojdomosti diela zámerne kalkulujú aj preto, že chcú rozšíriť svoj komunikačný potenciál. Zbližovanie dospelých a detských adresátov v poézii nieje len dôsledkom rýchlejšieho dospievania mladej generácie, ale podiela sa na tom úniku dospelých z reálneho sveta cez návraty do detstva. Tento spôsob možno nájsť aj v Hevierovej skladbe *Vianočná pošta*.

² Spomínaná línia predovšetkým stratou aktívnej tvorby M. Rúfusa trpí marginálnym záujmom zo strany kvalitnejších básnikov. M. Klimovič vraví, že táto poézia pre deti temer nejestvuje, ak nerátame početné amatérske pokusy vtlačať deťom duchovné hodnoty cez triviálnu, nenápaditú a didaktizujúcu poéziu. V tejto línii však aspekt ticha nájdeme explicitne zjavnjšie a samozrejmejšie ako v spomínanej prvej línii.

³ V úvode knihy sa Pastirčák odvoláva na metafyzický rozmer kategórie ticha v kontexte biblickej optiky: „*Slovo za slovami. Slovo, pred každým vysloveným slovom. To Slovo bolo na počiatku, v tichu pred veľkým treskom, z neho povstal svet. V ňom je skrytý zmysel všetkého, čo je. To bezhlasé Slovo sa nám prihovára denne vo farbách, vôňach, zvukoch, tvaroch i dejoch sveta.*“ PASTIRČÁK, Daniel: *Slovo pred slovom. Proglas pre deti a ich rodičov*. Bratislava: LIC, 2012, úvodná strana nečíslovaná.

tívnosti, hravosti a imaginatívnosti, potrebných pre básnickú výpoveď. Čas jeho veršovej tvorby pre deti sa od deväťdesiatych rokov začala uberať smerom k posilneniu funkčného aspektu, na konkrétne pragmatické ciele. V roku 2011 dopĺňa doposiaľ preferovanú jazykovo-hravú poetiku o vážnejšie polohy veršov, ktoré v posledných rokoch trpia marginálnym záujmom zo strany kvalitnejších básnikov a to básnickou skladbou *Vianočná pošta*.⁴ V tomto diele sa popri iných závažných problémoch súčasného človeka problém ticha ako duchovnej (kresťanskej), ale i svetskej kategórie zvyrazňuje hneď v niekoľkých významových vrstvách a na niekoľkých úrovniach. Čas pred Vianocami, čas v priebehu sviatkov a čas po nich ponúkajú pre spisovateľa priestor na diagnostiku i zrkadlenie hodnôt súčasného dieťaťa i dospelého človeka. Hevier problematiku vytesnenia ticha ako duchovnej hodnoty (popri probléme iných kolapsujúcich hodnôt) považuje za jednu zo závažných príčin kríz dnešného človeka. Ukazuje sa, že pochopenie ticha, jeho znútornenie, zmysel ticha, hodnota – sa pre dieťa, mladistvého i dospelého javia neraz ako problém. Ticho je poväčšine spojené s rozjímaním a učí deti vnímať svoj „vnútorný stred“ je náročné. Pre deti je ticho problém aj preto, lebo je často fixované s poslušnosťou a neraz je vynucované. Tichu sa dieťa musí učiť, rozlišovať, kedy mlčať a kedy vraviť, ktoré situácie si vyžadujú ticho a pod. Je to o to ťažšie, že v dnešných podmienkach je ticho viac „blokované“ aj príkladmi z rodinného života, pretože médiá, neustále sprostredkujúce, zvuk sa stali členmi rodiny.⁵ Navyše, súčasné mediálne trendy, ktoré dieťa „vychováajú“ a od útleho detstva sú v mnohých rodinách dominantnou súčasťou rodinného života, aj svojou mediálnou produkciou odvádzajú od vnímania ticha ako kvality.⁶ Dospievajúce deti ticho často vnímajú v súvislosti s výpovednou hodnotou nudy a dištancujú sa od ticha počúvaním hudby. Dospelí majú neraz predstavu ticha v spojení so strachom pred samotou, prázdnotou, clivotou, sklúčením. Ticho je často vnímané ako nechcené a odtrhnuté od života. Sústredené aktívne ticho a mlčanie sú pre dieťa neatraktívne, lebo súvisia s ovládaním sa, námahou, povinnosťou a premáhaním sa, neraz učia pokore a obetavosti, čo sú v dnešnej dobe pre deti veľmi problematické cnosti. Dlhodobu nevhovoriť, byť v dennom živote potichu môže mnohým pripadať ako bláznovstvo. Priestor ticha neraz automaticky pripisujeme náboženstvu, chorobe, nevedomosti, prípadne úžasu – pocitu keď strácame slová, formálnej nutnosti, alebo v spojení so zármutkom. Z bežného života často vytesňujeme spôsoby prejavov prežívania ticha aj tam, kde bolo v minulosti prirodzenou súčasťou.⁷ Deti

⁴ Kým sa kniha dostala na knižné pulty v roku 2011 predchádzalo jej rozhlasové uvedenie jednotlivých častí skladby.

⁵ Ticho sa vytesňuje napr. pri rodinnom stolovaní, počas učenia, počas domácich prác a pod.

⁶ Máme tu na mysli napr. klipovitosť, akčnosť a pod.

⁷ Napr. okrem spomínaného stolovania aj pri významných životných udalostiach viac naplnených náboženským významom, ktoré sa prejavovali v obyčajoch (modlitba, pôst), alebo pri prejavoch kondolencie a pod.

sa týmto spôsobom učia prestávať vnímať ticho v spojení s vedomím vnútornej činnosti, ktorá môže byť obohacujúcou, môže byť vnútorným naplnením. Posilňuje sa pozícia ticha ako formálnej záležitosti, ako pózy, námahy, lebo dnešný svet modelovo ukazuje trend nikdy neprestávať hovoriť a byť aktívny. Ticho je úkonom, ktorý formuje človeka. Je vnútornou potrebou, ktorá vyplýva zo samotných potrieb zdravého ľudského života. Tichu neraz berieme svoju dôstojnosť. Vianočné sviatky sú živým príkladom. Hevier prostredníctvom vianočného námetu zohľadnil problém postoja dnešného človeka k tichu (a iným hodnotám) cez osobitosť referenčného vzťahu k aktuálnej civilizačnej realite počas Vianoc. Práve táto básnická skladba, ktorá nepatrí k rozsahovo kratším básňam postaveným na jednom nápade ako býva u Heviera zvykom, odkazuje na problém ticha (nielen toho vianočného), ktoré nesie v sebe silu pokoja. Pokoj je nevyhnutným predpokladom zrenia ducha. Ide o námet, ktorý implicitne predpokladá súvzťažnosť s duchovnou problematikou, pričom samotná téma Vianoc prirodzene evokuje potrebu vnímať hĺbku tohto sviatku so stíšením a pokojom. Náležite k tomu zvolil Hevier aj poetiku skladby, ktorá je budovaná smerom dovnútra, introspektívne a kontemplatívne. Názov *Vianočná pošta* odkazuje k spôsobu podania výpovede autora – listovej forme komunikácie – predovšetkým cez žáner epištoly. Až neskôr z kontextu básne vysvitne, že text možno chápať ako vyznanie lyrického subjektu, ako list určený deťom, potenciálne i dospelým. V istých pozíciách textu je aj formovým variantom žánru spovede: „*Vianoce ten čas darčiekov / čo chce mať každé dieťko / Dnes keď je to už ďaleko / priznám sa chcel som VŠETKO*“, alebo na inom mieste sa priznáva: „*Píšem vám deti ako som / ušiel od takých Vianoc*“. V skladbe ide o kompozíciu troch úvahových listov, epištol, ktoré podáva rozprávač príbehu v 1. osobe. Intenciou je povzbudiť dieťa k rozmyšľaniu nad témou vianočného daru a posolstva Vianoc. Dotýka sa citlivej otázky: kto alebo čo môže zachrániť „oslepené“ ľudské srdce? Epištola ako stredoveký žáner označovala dlhší list, ktorý mal priniesť závažné posolstvo, nad ktorým sa bolo treba zamyslieť. Podobne ako obsah epištoly by mal viesť človeka prostredníctvom slov k poznaniu i autor chce oboznámiť dieťa so skúsenosťou, pomocou ktorej dospel hlbšie k pravde a prináša posolstvo, poučenie a povzbudenie. Zároveň je Hevierova pošta spôsobom venovania, v ktorom sa autor priznáva k osobnejšiemu vzťahu k adresátovi. Venovaním sa zvyšuje aj emocionalita a subjektivita výpovede. Prostredníctvom vrstiev významov sa v básni stupňuje aj vážnosť venujúceho aktu. Venujúci akt sa sprostredkováva cez generačný rozdiel medzi prezentovaným vekom lyrického subjektu a adresátom, ktorého má získať prostredníctvom básne poznania. Uvedený generačný rozdiel aj predurčuje, že v básni sa rieši problematika odovzdávania životnej skúsenosti človeka a problematika iniciácie dieťaťa do tejto skúsenosti. Prostredníctvom daru pera, obyčajnej malej veci, ktorá sa javí v dnešnej dobe ako prekonané médium, sa rozhodne podať odkaz o hodnotách nadčasových a trvalých: „*Uprostred všetkých darčiekov / ktorými izba praská / Boh podelil sa s človekom / o darček menom*

láska...“; aby zvýznamnil, že veľkosť daru nezáleží od vonkajšieho vzhľadu, krásy, rozmerov, ceny, majestátnosti, ale vnútornej kvality. Dar darom robí vnútorná motivácia, darovanie ako akt lásky. To robí každú vec veľkou, nech by mala akoľkoľvek malý rozmer a nech by vyzerala akokoľvek jednoducho. V prvom liste sa autor navracia do času svojho detstva, kde vymenúva spomienky na vlastné Vianoce a predstavy o vianočných daroch. Postupne vymenúva aj osobné skúsenosti otca, ktorý z obzoru dospelého inak vníma vianočné darovanie. V druhom liste sa jeho poetický, civilný a pritom meditatívno-reflexívny výklad dostáva do paralely s existenciálnym prepojením troch väzieb: Božieho Slova, slova a ľudského vnútra. Biblický príbeh posúva pritom aj do roviny detskej zážitkovej bázy a civilným spôsobom dotvára starobylému obrazu podobu magického artefaktu. Obraznosť stavia aj na paralelách medzi biblický a súčasným, ktoré môžu byť blízke autopsii dieťaťa: „Mesiac sa v šere rozpíjal / ten muž sa volal Jozef / a jeho žena Mária / šepkala Ach môj Bože / Už sa to asi začína / maličké klopká v brušku / A vôkol cudzia krajina / Boh na nich zoslal skúšku / Vy deti viete všeličo / viac ako deti predtým / Vysvetlite aj rodičom / ako sa rodia deti...“ Zvýšenú pozornosť venuje narodeniu neobyčajného dieťaťa, ktoré neprichádza na svet z vôle človeka, ale ako dar z Božej vôle. Prichádza v pokore a tichu noci, aby prinieslo pokoj, pretože človek pravý pokoj často mylne hľadá na falošných miestach. Hevier dieťaťu sprostredkúva aj formu kontemplácie nad obetou, pokorou, jednoduchosťou, nevinnosťou a zázrakom lásky. Hravosť, iskrivá obrazotvornosť, nečakaná pointa aktivizujú čitateľa, provokujú jeho vnímanie, intelekt i čitateľskú komunikáciu. Autor pritom dobre pozná psychiku dieťaťa. Svoju básnickú hru často stavia na spôsobe detského rozmýšľania o svete, pričom ho prekvapivo posúva do nových súvislostí. Jeho prirodzene plynúci jazyk pôsobí autenticky, nenútené a zrozumiteľne pre mladšie i staršie vekové skupiny čitateľov. Napriek zložitosti problematiky – podať dnešnému rozmazanému dieťaťu náležitým spôsobom znútornenie duchovných hodnôt Vianoc – má Hevier snahu podať posolstvo atraktívne a nápadito prehĺbiť poznatky o živote. Celá skladba reflektuje hodnotu ticha, pokoja a ďalších duchovných atribútov Vianoc v konfrontácii s kontextom dnešnej „profánne“ globalizovanej, postmodernej, komerčno-technokratickej doby, respektíve konzumnej spoločnosti. Autor podrobne nerozoberá symptómy súčasného človeka, vyberá a naznačuje len niektoré. Medzi iným aj to, že dnešná doba má sťažené podmienky vnímať pokoj a radosť z ticha počas Vianoc, pretože sú sviatkom pre obchod, reklamu, konzum, stres, zábavu, sú zlatou horúčkou, na ktorej sa dá podnikať a zarábať: „Vypukli znovu Vianoce / tak ako roky predtým / uchmatnúť každý niečo chce / niečo čo práve letí / Kriklavé pestré reklamy / z výkladov kričia všade / a šťucháme sa laktami / pri predbiehaní v rade / Týždne sme zlostní na seba / a potom dobrí dva dni / nikomu nič viac netreba / a nikto nie je hladný / („Tí ktorým sa nič neušlo / si za to môžu sami!“) / Pred sebou máme hrubé sklo / dosýta napráskaní...“

V treťom liste subjekt putuje tmavými uličkami, v ktorých chce zabudnúť na prázdnotu a gýčovitosť Vianoc. Súčasný človek si často nevie priznať temnotu svojej mysle a keď sa obklopuje sublimáciou iných svetiel – výtvarníkov civilizovanej doby. Je to cesta hľadania ľudskosti, podstaty človeka, trvalých hodnôt ako protikladu k vyprázdnenosti chvíle. Stretáva malého chlapca, symbolizujúceho sprítomneného Ježiška. Dospelý lyrický subjekt sa stavia do pozície nadradenosti a podozrieva chlapca, že sa stratil. V skutočnosti sa mu postupne odкрýva priestor na precitnutie, pre poznanie vlastných strát pravých hodnôt. Odkrýva tak aj prázdnotu súčasného človeka. Božie dieťa mu pripomína skutočnú podstatu ľudskej existencie: „*Nikomu som sa nestratil / ja iba hľadám ľudí / stálo ma to už veľ síl / ako tu svetom blúdím / Hovorím Nikto nemá čas na čiesi cudzie decká / A chlapček A čo chcete nájsť / iba mať plné vrecká / Veď meníte sa na škrečkov / vravíte si Hrab si / Hľadáte teplé miestiečko / mlátite všetkých slabších / Potom si ešte povzdychol / A nepoznáte sničky / a zabudli ste na ticho / na hviezdy a na studničky / Nemáte nebo nad hlavou / len nebá obrazoviek / Až za náramnou dialavou / občas sa mihne človek...*“

Aspekt ticha v básni môžeme v Hevierovej *Vianočnej pošte* hľadať nielen spôsobom explicitného vyjadrenia slova ticho, ale aj zámernými rečníckymi figurami, sémantickou zaťaženosťou slov, ktoré asociujú ticho a sú priestorom pre imagináciu, či zamyslenie poslucháča. Sú teda významotvorným momentom kontextu básne, ktorá je sférou nevysloviteľného, nevypovedateľného. Čitateľsky potom priestor pre ticho plné významov „pripravených ožiť“ možno evidovať akoby zo všetkých strán básne – pred básňou, za básňou, okolo básne, pomedzi básne, paralelne s ňou i v krehkých ilustráciách dotvárajúcich jednotu vizuálneho sveta s duchovným. Bez básne by sa však táto hĺbka nepomenovaného neroztvorila. A napokon – aspektu ticha nahráva Hevierovi aj žáner: báseň – epištola, či optimálne nájdanie témy.

Hevierova báseň je výkrikom po pravých hodnotách i po pravom tichu. Nechceme Hevierovmu textu prisudzovať viac, ako si zaslúži, tiež nemožno jednoznačne tvrdiť, že patrí k vrcholom jeho bohatej produkcie. Predsa jej však treba priznať obohacujúci rozmer a vklad do súčasnej produkcie pre deti, pretože v mnohom ohľade ponúka čitateľstvo v pravom slova zmysle. Keďže pravé čitateľstvo sa formuje spolu s rozvojom vnímavosti, emocionality a rozmyšľania, tieto procesy nie sú rýchle. Súvisia s hlbšími vnútornými pochodmi. Na ceste k porozumeniu má preto významné miesto aj Hevierova kniha o posolstve Vianoc, ktorá sa dokáže dotknúť dieťaťa práve v jeho vnútri.

Literatúra

- FUJAKOVÁ, Miroslava: *Fenomén implicitnosti v modernej slovenskej poézii*. In: PLESNÍK, Ľ.: *Civilizačno-kultúrne procesy v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti*. Nitra: UKF, 2006, s. 256 – 257.
- GALLIK, Ján: *Spiritualita v slovenskej literatúre pre deti a mládež*. Nitra: UKF, 2014.
- HEVIER, Daniel: *Vianočná pošta*. Bratislava: TRIO Publishing, 2011.
- KLIMOVIČ, Martin: *Súčasná básnická tvorba pre deti a mládež*. In: SLIACKY, O.: *Hodnoty súčasnej slovenskej literatúry pre deti a mládež*. Bratislava: LIC, 2012, s. 27 – 35.
- PASTIRČÁK, Daniel: *Slovo pred slovom. Proglas pre deti a ich rodičov*. Bratislava: LIC, 2012.

Mgr. Mariana Hrašková, PhD.

Katedra slovenskej literatúry, Filozofická fakulta UKF v Nitre

Štefánikova 67, 949 74 Nitra – Slovensko

mhraskova@ukf.sk

